

A választási bíraskodás és Jókai Mór

Jókai Mór (Komárom, 1825. febr. 18. – Bp., 1904. máj. 5.), kinek kerek jubileumáról – születésének 175. évfordulójáról a – közeljövőben emlékezhetnek meg a maga módján utolérhetetlen írásművészetének kedvelői, fiatalsága folytán 1848-ban, az első népképviseleti választások idején nem léphetett föl jelöltként, hiszen még nem töltötte be a választhatóságnak az 1848:V. tc.-től előírt alsó korhatárát, 24. életévét.¹ Politikai pályafutása – 1848/49-beli szerkesztői munkássága nyomán – az *Októberi diploma* után folytatódott. 1861-ben, majd 1865-től 1896-ig folyamatosan országgyűlési képviselőként és *A Hon* szerkesztőjeként (1863–1882) Tisza Kálmán oldalán állt, követve pártvezére fordulatait. Képviselőként nem volt „politikai hazája”; mindenkori pártja – a leendő határozati párt (1861), a balközép (1865–1874), valamint a szabadelvű párt (1875–1896) mindig oda küldte, ahol éppen jónak látta. Így lett képviselő 1861-ben és 1865-ben Siklóson, 1869-ben Pest III. (terézvárosi) kerületében, 1872-ben Dárdán, 1875-ben Budapest IV. (józsefvárosi) kerületében, 1878-ban Erzsébetvárosban, 1881-ben Illyefalván, 1884-ben és 1887-ben Kassán, 1892-ben pedig Oravicán.² Egy-egy kerületben így legfeljebb két törvényhozási időszakban maradt, s egymásutáni kerületei távol estek egymástól. E képviselői pályafutásban Baranya vármegye volt az egyetlen törvényhatóság, melynek két kerületét három ciklusban – a siklósit 1861-ben és 1865/68-ban, a dárdait 1872/74-ben – képviselte.

A Dárdán nyert mandátuma ellen a helybeli Deák-párt panaszt tett a Háznál. Ez az egyik momentum, amely az ő személyét – ha közvetve is – érintette a választási bíraskodásban. Az eset egyetlen, az aláírással összefüggő kérdését ugyan már érintettem a hazai választási bíraskodást földolgozó monográfiámban,³ tekintettel azonban arra is, hogy az érdemben el nem bírált petíció a megtámadott mandátum birtokosának személye miatt, nemkülönben a benne fölhozott események folytán is érdekes, jelen közleményem tárgyává tettem.

Kutatásom a petíciót illetően még a hatvanas évek derekán folytattam. Boritékolt jegyzeteim mellé – Jókai Mór személyére tekintettel – az 1872. évi dárdai petíciót ki is gépeltettem, nem lévén akkor még a kutató munkáját könnyítő gyorsmásolási lehetőség. Ennek mára már sárgult lapjai – kiegészítve utóbb a Baranya Megyei Levéltárban folytatott kutatásaim kapcsolódó elemeivel – képezik közleményem alapját. Mivel pedig a

¹ *Csizmadia* Andor: A magyar választási rendszer 1848–1849-ben (Az első népképviseleti választások) Bp. 1963. 159., vö. 61., 126. p.

² [Nagy Miklós] N. M.: Jókai Mór = Új magyar irodalmi lexikon. Bp., 1994. 1:909–911., különösen: 909. p.

³ *Ruszoly* József: A választási bíraskodás Magyarországon. Bp., 1980. 91. p.– Adalbert Toth: Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn. München, 1973., Jókai Mór (T897) 263. p.

választási bíraskodás egykorú intézménye nem annyira ismert, hogy fölidézését elmélőzhettém, nem múlászthatom el e Jókai-eset elé helyezni fejlődéstörténete 1918-ig tartó szakaszának vázlatos áttekintését.

A magyar választási bíraskodásról (1848–1918)

A választási bíraskodás, a választások érvényessége fölötti döntés⁴ Magyarországon 1848-ban került az országgyűlés képviselőházának hatáskörébe. Ez előtt tulajdonképpen nem is beszélhetünk hazánkban választási bíraskodásról.⁵ Az 1839–40., az 1843–44. és az 1847–48. évi országgyűlések alsótábláin megválasztott névjegyzék-összeállító választmányok hatásköre csak a mandátumok formális megvizsgálására és igazolására (*legitimatío*) terjedt ki. Ez is haladást jelentett az előző helyzethez képest, amikor is egyedül az alsótáblán elnöklő személyeknek kellett a követi megbízóleveleket bemutatni.⁶

A választások fölötti érdemi döntésnek (*verificatio*) az országgyűlés alsóházának hatáskörébe utalása a polgári népképviselőlet eszméjével együtt jelenik meg hazánkban is.⁷ A népképviselőti választási rendszerrel foglalkozó 1848:V. tc. 47. §-a a választások törvényességének „bármely tekintetből” történt kérdésbe vételében való „intézkedést”-t a képviselőház jogkörébe utalt. A ház gyakorlata alakította ki a törvényben éppen csak érintett választási bíraskodás szabályait, amelyeket a később elfogadott rendszabályok (házsabályok) is magukba foglaltak. A képviselők megválasztásának törvényességét a benyújtott választási jegyzőkönyvek megvizsgálására alakított osztályok, a ház megalakulása után pedig az állandó igazolási választmány hivatalból kétségbe vonhatták. Az ellenjelöltek, valamint a kerület választópolgárai pedig panasz benyújtásával teheték kérdésessé a megválasztott képviselők mandátumát. A kifogásolt vagy panasszal megtámadott választások fölött a ház döntött. Igazolhatta a képviselőt, a végleges döntés előtt vizsgálatot rendelhetett el, vagy nyomban megsemmisíthette a választást. A döntést anyagi jogi szabályok nem korlátozták, az érvénytelenségi okok ugyanis akkor még nem voltak szabályozva, bár egyes esetekben (pl. a választhatóság hiánya) kifejezetten lehetett a törvényre hivatkozni. Az anyagi jogi szabályozás hiánya egyáltalán nem volt sajátosan magyar jelenség a választási bíraskodás történetében; a későbbi részletes szabályozás inkább ilyennek tekinthető.⁸

Az 1848. évi házsabályokat 1861-ben⁹ és 1865-ben változtatás nélkül átvette az országgyűlés képviselőháza.¹⁰ Az igazolások kérdésében a döntés továbbra is megmaradt a

⁴ A verifikációról összehasonlító közjogi alapon: *Goltner* Dénes: A képviselőválasztások érvényessége fölötti bíraskodás alapkérdései. *Acta litterarum ac scientiarum reg. universitatis hung. Franciscus-Josephinae*. Tom. XII. (Szeged, 1937); a választási bíraskodás egyetemes történetére: *Csekey István*: A választási bíraskodás szervezéséhez. (Bp. 1911), különnyomat Magyar Társadalomtudományi Szemle 1911. októberi számából; hazai bevezetésére: *Csizmadia*, 167–168. p.

⁵ A követválasztó megyék saját bíraskodását nem tekinthetjük polgári értelemben vett *verificatio*-nak. Vö. *Goltner*, 243. p. 991. sz. jegyzetben felsorolt hivatkozások.

⁶ *Csizmadia*, 170. p.

⁷ *Szalay* László, *Pesti Hírlap*, 1844. augusztus 1.; *Irinyi* József: Az országgyűlés rendezéséről (Pest, 1847)

⁸ Az 1848–1849 évi igazolási és választási bíraskodási rendszer alapos feldolgozását adja *Csizmadia*, 170–234. p.

⁹ Az 1861. évi képviselőházi igazolásokról először *Szabad* György: *Forradalom és kiegyezés választóján* (Bp. 1967) 444–445. p.

ház hatáskörében. Br. Eötvös József 1866. március 6-án tett indítványt a házszabályok átvizsgálására, „különösen a követi igazolás körüli eljárást illetően”.¹¹ A kiküldött bizottság csak az országgyűlési ciklus végén nyújtotta be javaslatát a házszabályok módosítására. Legfontosabb változtatás az előbbiekkal szemben az volt, hogy az új házszabályok szerint a kifogásolt, avagy kérvénnyel megtámadott megbízólevelek igazolását ezután nem maga a ház, hanem az ezzel megbízott kilenc *bírálóbizottság* gyakorolta. A javaslat készítői ezt célszerűségi szempontokkal indokolták, bár azt is kénytelenek voltak kijelenteni, hogy a ház saját bíráskodásával „nemcsak időt veszít az elintézésre váró közügyek hátramaradásától, de legott az ülészak kezdetén sok kellemetlen és az országgyűlés további folyamára is káros hatást gyakorló vitatkozásra szolgáltat okot”.¹² Az új házszabályok részletesebben szabályozták az igazolási eljárást, megszüntették az ellenjelöltek kérvényezési jogát, és sok alaki feltételhez kötötték a választást megtámadó kérvények (panaszok) érdemi tárgyalás alá vételét.

A hét tagú bírálóbizottságokban ciklusról ciklusra az ellenzéki pártok általában csak 2–2 taggal vehettek részt.¹³ Ezek már összetételüknel fogva is igen enyhe gyakorlatot alakítottak ki. Gyakran a legnyilvánvalóbb szabálysértéseket sem vizsgálták meg. Ehelyett inkább alaki okokból utasították vissza a kérvényeket. Működésükkel nemhogy gátolták volna, hanem még bátorították is a választási visszaélések elkövetőit.¹⁴ A bíráló bizottságok igen hamar megmutatkozott pártossága következtében s az angol parlament példája nyomán elvben már az 1874:XXXIII. tc.-ben – a választójogi novellában – kimondta a törvényhozás a választási bíráskodásnak a királyi Curiára való átruházást, az eljárási és anyagi jogi szabályok megállapítását azonban későbbre halasztotta.

Perczel Béla igazságügy-miniszter az 1874:XXXIII. tc. 89. §-a értelmében a következő országgyűlés elé törvényjavaslatot terjesztett a Curia képviselőválasztási ügyekben való bíráskodásáról. A javaslatot, amelynek indoklása meglepő nyíltsággal tárja fel a verifikációs jog átruházásának szükségességét, a képviselőház 64:62 arányban elvetette.¹⁵ E leszavazással, amelyhez nagyban hozzájárult az is, hogy csak *kötelességszerűleg* terjesztette elő javaslatát, kezdetét vette a kúriai bíráskodás bevezetéséért folytatott több mint két évtizedes parlamenti küzdelem. A szabadelvű párt és az ellenzéki pártok hosszú vitája *önálló téma*,¹⁶ amellyel itt csak vázlatosan foglalkozhatok. Perczel 1877 évi javaslata kisebb módosításokkal a következő három ciklusban újra a ház asztalára került. Irányi Dániel sürgetésére Pauler Tivadar 1881. április 25-én ismét bemutatta hivatali elődjének javaslatát. A többség a mandátumok közelgő lejáratára való hivatkozással a

¹⁰ Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai (a továbbiakban: Irományok 1865–1868.) I.k. 2.sz. iromány. (Pest, 1866)

¹¹ Az 1865-dik évi december 10.-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója (a továbbiakban: Napló 1865–1868.) I.k. (Pest, 1866) 334–335. Irományok 1865–1868. I.k.48. p.

¹² Irományok 1865–1868. VI. k. (Pest, 1868) 350. sz. ir., az indoklás idézett része 161–162. p., Vö.: Napló 1865–1868 X. k. (Pest, 1868), 334–335 p.

¹³ Tisza Kálmán nyilatkozata: Az 1884. évi szeptember hó 25-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója (a továbbiakban Napló 1884–1887.) XVI. k. (Bp. 1887) 414.p.

¹⁴ A bírálóbizottságok ítélkezését gr. Apponyi Albert 1887-ben igen szemléletesen jellemezte. Napló 1884–1887. XVI. k. 157–159. p.

¹⁵ Az 1875. évi augusztus hó 28-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai XVI. k. (Bp. 1887) 225. p.; Az 1875. évi augusztus 28-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója (a továbbiakban: Napló 1875–1878. XII. k. (Bp., 1877) 27–28. p., 49–54 és 74–95. p.

¹⁶ E témát – miként a honi választási bíráskodás fejlődéstörténetét – a 3. sz. jegyzetben hivatkozott monográfiában és annak előtanulmányában már feldolgoztam. Jelen közleményem e része *Bevezetés (A magyar választási bíráskodás 1848-tól 1918-ig)* című, teljes szövegezésében először e helyütt publikált szinopszisomon (1968) alapul.

napirendre való vétel ellen szavazott.¹⁷ A következő országgyűlés elején, 1881. október 8-án az igazságügy-miniszter megújította javaslatát, amely akkor az igazságügyi bizottság elé került. A bizottság Irányi sürgetésére már 1882 májusában megszövegezte pártoló állásfoglalását, az azonban Madarász József megismételt indítványaira is csak 1883. február 28-án került a képviselők elé. A ház akkor ugyan napirendre tűzte, de másnap 113:108 arányban el is vetette.¹⁸ Három év múltán, 1887. március 17-én, immár negyedik alkalommal, gr. Apponyi Albert nyújtotta be a javaslatot, amelyeket akkor a kormánypárti többség „időhiányra” hivatkozva nem vett tárgyalás alá.¹⁹

E javaslatok között lényeges különbségek voltak. Eltérés volt pl. a panaszok alakiságának elbírálása tekintetében, amelyet a miniszteri javaslatok a képviselőházra kívántak bízni, az 1882. évi bizottsági javaslat viszont – három eset kivételével – e tekintetben sem engedett beleszólást a háznak.

A kúriai bíraskodás ellenzői sohasem tudtak meggyőzően érvelni e javaslatok ellen. Vissza-visszatérően a parlamenti szuverenitásra, a bírának a politikai élet hullámszába való bevonása káros hatásaira, olykor-olykor a kormánytól való függésükre, s ezzel kapcsolatban az ország sajátos dualista közjogi viszonyaira hivatkoztak. A választási bíraskodás hatalmi kérdés volt. Hiába hívták tanúul az ellenzéki felszólalók a kiváltságaira oly féltékeny angol parlamentet, hiába hivatkoztak arra, hogy a bíráló bizottságok „*se jobbra, se balra*” nem folytatnak ítélezést, s a korrupció objektív lehetőségeinek fenntartása csak a *középosztály* anyagi tönkremenetelét segíti elő, a kormánypart nem engedett. Találónan jegyezte meg a politikai erkölcsök megnevesítéséért rendíthetetlenül küzdő függetlenség párti Irányi Dániel 1883-ban, hogy „sokat nem annyira a parlament souverainitásának fenntartása, mint inkább saját hatalmuk fenntartása vezérli”.²⁰ Jellemző volt Tisza Kálmán magatartása, aki 1874-ben és 1877-ben még pártfogolta a Curia bevonását a választási bíraskodásba, 1881-ben viszont a napirendről való levétel mellett szólt; 1883-ban még kénytelen-kelletlen kijelentette, hogy annak „bizonyos korlátok között” nem ellensége, 1887-ben viszont már „komoly aggályokat” emlegettek vele szemben.²¹

1887-ben, Apponyi javaslatának elvetése után, a képviselőház a házszabályok revíziójával igyekezett javítani a bíráló bizottságok munkáján.²² A korábbiakhoz képest az igazolásra vonatkozó fejezetben az lett az egyetlen lényeges változtatás, hogy a kúriai bíraskodásra vonatkozó javaslatok hatására felvették bele az anyagi jogi rendelkezéseket is. A házszabály vitában az ellenzék ismételten sikertelen kísérletet tett a „szervi bajok” orvoslására. Irányi Dániel *állami főtörvényszék* felállítására tett javaslatot. E közjogi bíróság „a polgárok alkotmányos jogain ejtett sérelmek, különösen a választói jogosultság tárgyában emelt panaszok, valamint a kifogás alá eső választások eseteiben” ítélezett volna.²³ Elvetése után a részletes vitában Horváth Lajos, aki már 1877-ben is az

¹⁷ Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója (a továbbiakban Napló 1878–1881.) XVII. k. (Bp., 1881) 89. p. 92. p.; XIX. k. 54. 82–89. p.; Vö. Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai XXII. k. (Bp., 1881) 1. p.

¹⁸ Az 1881. évi szeptember hó 24-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója (a továbbiakban Napló 1881–1884.) V. k. (Bp., 1882) X. k. 71. p. (Bp. 1883) 259–293. p.; Az 1881. évi szeptember hó 24-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. VIII. k. (Bp., 1887) 192–204. p.

¹⁹ Napló 1884–1887. XVI. k. 157–165. p.; Az 1884. évi szeptember hó 25-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai XXII. k. (Bp., 1887) 141–151. p.

²⁰ Napló 1881–1884. X. k. 284. p.

²¹ Napló 1875–1878. XII. k. 91–92. p.; Napló 1878–1881. XIX. k. 84–85. p.; Napló 1881–1884. X. k. 267. p.; Napló 1884–1887. XVI. k. 162. p.

²² Napló 1884–1887. XVI. 390–321. p.

²³ Napló 1884–1887. XVI. k. 400–401. p.

osztályok elnökeiből alakult központi bizottság kisebbségének szószólója volt a kúriai bíráskodás ügyében, arra tett javaslatot, hogy a kilenc bírálóbizottság „ne a mindenkori többség kénye-kedve szerint összeállított pártbírószág” legyen.²⁴ Javaslataival azt kívánta elérni, hogy az ügyenként változó összetételű, kisorolt bírálóbizottságok kormánypárti és ellenzéki tagjai között egyensúly jöjjön létre. A többség természetesen ezt is leszavazta. Tisza Kálmán miniszterelnök csak azt ígérte meg, hogy a bírálóbizottságok 7–7 tagja közül 2–2 továbbra is az ellenzék soraiból kerül ki.²⁵

A választási bíráskodás átruházását elvileg ellenző Szilágyi Dezső igazságügy-miniszter 1891. július 18-án benyújtott, *bifurkációs jellegű* törvényjavaslata²⁶ lett a kérdés rendezésének alapja. A javaslat elfogadása ezután sem történt meg egyhamar. A képviselőház harminc tagú különbizottságának munkáját félbeszakította a mandátumok lejáratára. Az 1892. március 31-én megújított javaslat három évig volt a különbizottságnál és gr. Apponyi Albert módosító javaslatainak közbejötté folytán csak 1896. május 29-én került a ház asztalára. Heves viták után a nagy többség általánosságban és részleteiben is elfogadta a javaslatot, melynek törvénné válását ez alkalommal a főrendiház akadályozta meg.²⁷ A főrendiház ellenzéki kisebbsége 1896. szeptember 30-án – a kormányt támogatók távollétében – elsősorban a katolikus egyházat korlátozó rendelkezések törlésére tett javaslatot. A főrendek üzenetének tárgyalására nem kerülhetett sor, mert a király az országgyűlést 1896. október 3-án fősosztotta. Az ellenzéki képviselők br. Bánffy Dezső miniszterelnököt támadták, aki szerintük szándékosan szavaztatta le kormánya javaslatát.²⁸ A következő országgyűlésen Plósz Sándor igazságügy-miniszter kevés módosítással újra előterjesztette a javaslatot, melynek elfogadását Szel Kálmánnak a pártokkal kötött paktuma biztosította. Vitát csak az ún. „*Kanzel-paragraph*”-ot – az egyházi szószékről való agitáció tilalmát – hevesen támadó Néppárt képviselői provokáltak, akik a javaslat egészével maguk is egyetértettek.²⁹ A változtatás nélkül elfogadott javaslat elé most már a főrendiház sem gördített akadályt, s így az a királyi szentesítés és a kihirdetés után 1899. *XV. tc. -ként* került be a Magyar Törvénytarba.

Szilágyi Dezső javaslata s az ez alapján előterjesztett javaslatok alapvetően abban különböztek a korábbi megoldástól, hogy megkísérelték a Curia bíráskodásával kapcsolatos ellentétek kiegyenlítését. Csak a törvényben több-kevesebb pontossággal tényállás-szerűen meghatározott esetekben kívánták a Curiára átruházni a verifikációt, egyéb esetekben pedig fenntartották a bíráló bizottságok eljárását. Az ellenzék joggal tekintette e megoldást „*félrendszer szabály*”-nak.³⁰ A Curia bevonásával szemben, mivel az a kormánypárt 1892. évi programjában is szerepelt,³¹ csak néhányan foglaltak állást.³² Jellemző volt Madarász József, aki a kisebbik rosszként ugyan elfogadta a Curia bíráskodását

²⁴ Napló 1884–1887. XVI. k. 407. p.

²⁵ Napló 1884–1887. XVI. k. 414. p.

²⁶ Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója (a továbbiakban: Napló 1887–1892.) XXVI. k. (Bp. 1891) 104–116. p.

²⁷ Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója (a továbbiakban: Napló 1892–1896.) XXXIII. k. (Bp. 1886) 142–428. p.; XXXIV. k. 172–181. p.

²⁸ Hornyánszky Nándor, Ugron Gábor és Polónyi Géza hozzászólása. Napló 1892–1896. XXXIV. k. 174–179. p.

²⁹ Az 1896. évi november hó 23-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója (a továbbiakban: Napló 1896–1901.) XXII. k. (Bp., 1899) 39–201. p.

³⁰ Gr. Apponyi Albert. Napló 1892–1896. XXXIII. k. 154. p.

³¹ Gr. Batthyány Tivadar említi. Napló 1892–1896. XXXIII. k. 176. p.

³² Így szól Horváth Gyula az 1877. évi többségi vélemény előadója, Herman Ottó, Jellinek Artur és Horváth Ádám. Napló 1892–1896. XXXIII. k. 169–171., 178–180., 184–191., 213–214. p.

még 1899-ben is a Ház országos (teljes) ülése verifikációs jogának visszaállítása mellett szólt.³³

Mind 1896-ban, mind 1899-ben nagy vitát váltottak ki a javaslatok – és a későbbi törvény – 7–9. §§-ai, amelyek a szavazóknak a választási helyére való szállítását és visszaszállítását, az ott történő ellátásukat s a „szokásos vendéglátás” törvényesítették. Az ellenzéki támadásokra a kormány csak azt tudta felelni, hogy e rendelkezések a központosított szavazási rendszer következményei, amelynek decentralizálásától egyenlőre elzárkózott.³⁴ Az ún. szöszék-szakaszokkal kapcsolatos viták az egyházpolitikai harcok utórezgésének tekinthetők.

Az 1899:XV. tc. ún. *bifurkációs rendszert* valósított meg a Curia és a képviselőház között. A törvény 3. §-a 1–27. pontjaiban kifejezetten kiemelt esetekben 8 évre a királyi *Curia*-ra ruházta át „az országgyűlési képviselőválasztások érvényessége felett a képviselőházat megillető bíráskodás”-t. A ház megmaradt hatáskörét az 1900. január 24-én *módosított házszabályok*³⁵ a törvénynek megfelelően az előzőekhez képest szűkebb körre szorították. A *bírálóbizottságok* az illetékes igazoló osztálynak, illetve az állandó igazolási bizottságnak a mandátumra hivatalból tett észrevételére (12. § b.), valamely képviselő kifogására (15. §), valamint a választópolgárok panaszára (71. §) jártak el.

A *Curia hatáskörébe* utalt, az addigi szabályozás és a bírálóbizottságok korábbi gyakorlata alapján meghatározott érvénytelenségi okok (1899: XV. tc. 3. § 1–27.), melyekről jelen helyen csupán vázlatos áttekintést adhatok, abszolút és relatív hatásuk lehettek.

Abszolút érvénytelenségi okok voltak: *a)* a képviselő választhatóságának hiánya (3. § 1.); *b)* a képviselő saját tényei (vesztegetés, anyagi befolyásolás, erőszak-fenyegetés, közhivatali visszaélés, etetés-itatás, a törvényellenes felhívások és az izgatás esetei, valamint vallási intézmények jogtalan bevonása (3. § 2–9.)); *c)* a választási elnök és a szavazatszedő küldöttségi elnök törvényellenes ténykedései (3. § 15–20.). Ezek valamelyikének fennforgása a választás kimenetelére gyakorolt hatására tekintet nélkül *önmagában* a választás érvénytelenségéhez vezetett.

Relatív érvénytelenségi okok voltak: *a)* magánszemélyeknek a képviselő cselekvésével konkuráló ténykedései, melyeket a képviselő részessége, illetve megelőző kifejezett beleegyezése nélkül követtek el (3. § 1.); *b)* közhivatalnokok pressziója (3. § 11.); *c)* magánszemélyek vagy hivatalos közegek szavazást akadályozó tevékenysége (3. § 12–14.); *d)* a választási elnök vagy a szavazatszedő küldöttségi elnök meghatározott ténykedései (3. § 21., 23–24., 26–27.). A relatív érvénytelenségi okok csak akkor vezettek a választás érvénytelenségéhez, ha hatásuk *megfelelő mértékben* megállapítható volt. Ez esetekben a hibás vagy figyelembe nem vett szavazatokat az eredmény megállapításánál leszámították a megválasztottra eső szavazatokból, egyes esetekben pedig az ellenfél szavazataihoz számították azokat (4–5. §§.)

Jelen helyen nem tarthatjuk feladatunknak a több ponton ellentmondásos szabályozás, illetve az annak alapján kialakult felemás kúriai gyakorlat behatóbb vizsgálatát,

³³ Napló 1896–1901 XXII. k. 78. p.

³⁴ Szilágyi Dezső, Rohonyi Gyula, Plósz Sándor, Széll Kálmán képviselőházi beszédei. Napló 1887–1892. XXVI. k. 112–113. p., Napló 1892–1896. XXXIII. k. 146. p., Napló 1896–1901. XXII. k. 96. p., 108. p.

³⁵ Az 1896. évi november hó 23-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai XXXVIII. k. (Bp. 1901) 114–165. p. A házszabályoknak a választási bíráskodással foglalkozó részeit a későbbi – 1908., 1912. és 1924. évi – módosítások nem érintették.

amelyet a kortárs közjogi és publicisztikai irodalom képviselői igen sokat bíráltak.³⁶ A királyi Curia mereven formalisztikus eljárása ellenzéki oldalról támadásokat váltott ki. Az 1901-ben, 1905-ben és 1906-ban megtartott választások száma,³⁷ 1910–11-ben pedig „valóságos sztrájkot” rendezett e terhes feladattól szabadulni igyekvő legfőbb ítélőszék.³⁸ Egyetlen kérvénynek sem adott helyt.³⁹

1907-ben a kormányban egy sajátos *választási bíróság* felállításának gondolata is felvetődött. Ennek tagjait fele-fele részben a magyar királyi Curia, illetve a magyar királyi Közigazgatási Bíróság bírái közül választotta volna a képviselőház.⁴⁰ Már az 1899:XV. tc. megalkotásakor felmerült a választási bíraskodásnak a magyar királyi Közigazgatási Bíróságra való átruházásának gondolata,⁴¹ amelynek a közjogászok körében is sok híve volt,⁴² de elfogadása az 1925:XXVI. tc. megalkotásáig váratott magára. A magyar királyi Curia-nak az 1915: XVII.tc.-ben módosított hatásköre az 1908:XXXVII. tc.-vel történt 12 évre szóló meghosszabbítása révén 1920. szeptember 10-éig fennmaradt, gyakorlatilag azonban csak 1918. november 16-áig, az országgyűlés képviselőházának feloszlásáig érvényesülhetett.

Deák-párti panasz Jókai Mórnak a dárdai kerületben 1872. június 23-i megválasztása ellen

Az 1848:V. tc. alapján Baranya vármegye hét választókerületet szervezhetett; ezek 1848 óta csak kisebb – főhely-változtatásban is megmutatkozó – változásokon mentek át. A választókerületnek is nevet adó székhelyek voltak: Dárda, Mohács, Pécsvárad, Sásd/Mágocs, Siklós, Szalánta/Németürög és Szentlőrinc/Bükkösd.

A *siklói* választókerületben 1848-ban Táncsics Mihály (1799–1884) szerkesztőt választották meg. Az 1861. március 18-i választáson itt Jókai Mór küzdött a voksokért Vajda János vármegyei másodalügyész ellenében. Miután 57 községből 40 leszavazott, s a leadott 1382 voksból rá 1236, ellenfelére pedig 146 esett, Vajda János e kisebbsége láttán visszalépett a szavazás folytatásából. E megszakadt voksolás nyomán a választási elnök Jókai Mórt mint „m. tudós társasági tag”-ot *közfelkiáltással* megválasztottnak nyilvánította. Az 1865. november 16-i választáson már befejeződött a szavazás; a kerület 1730 választójából ekkor 1435-en szavaztak le, s közülök Jókai Mórra 1075-en, Vajda János ügyvédre pedig 360-an adták voksukat.⁴³

³⁶ Aiger Adolf: A kir. Curia és a margittai mandátum (Bp., 1902); *Jusztinus*: A képviselőválasztások feletti curiai bíraskodásból (Bp. 1902); *Tetétleni Ármin*: Egy életbevágó controversia a választási bíraskodás köréből. (Bp., 1905). A részletes irodalmat ld. *Goltner*, 260–264 p.

³⁷ A választási bíraskodási gyakorlattal kapcsolatban megjelent forrásértékelő művek közül kiemeljük: *Ráth-Végh István*: Választási bíraskodás. Választói jog [...] A m.kir. Curia-nak [...] elvi jelentőségű határozatai. (Bp., 1911) Új Döntvénytár X. k.; *Tetétleni Ármin*: *Petíció ügyek* [I.] A választási bíraskodás tárgyában a m. kir. Curia által hozott határozatok. (Bp., 1905) Magyar Döntvénytár V.k.; *Petíció ügyek* II. A kir. Curia érdemleges gyakorlata [...] (Bp., 1931)

³⁸ *Goltner*, 203 p.

³⁹ Ezzel kapcsolatban éles kritikát mond *Erdélyi Viktor*: A parlament és a Curia. Huszadik század, XIII. évf. (1913) XXVI. k. 384. és köv. p.

⁴⁰ *Csekey*, 15. p.

⁴¹ *Napló* 1896–1901. XXII. k. 62. p.

⁴² Ezt az álláspontot képviselte Kmety Károly, Tihanyi Lajos. Móricz Károly, Búza László, Tetétleni Ármin, Kérészy Zoltán, Várady Zsigmond. *Az 1911-ik évi országos jogászyűlés irományai. II. Napló.* (Bp., 1912) 289–295 p.

⁴³ *Ruszoly József*: Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon 1861–1868. [...] Bp., 1999. 87., 89–92. p.

Az 1872. évi választásokon Jókai Mór a szomszédos *dárdai* kerületben lépett föl, melyet korábban Madarász József vármegyei főjegyző (1848/49), Grabarics Ernő vármegyei tiszti főügyész (1861), ifj. gr. Ráday László (1865/68)⁴⁴ s Térey Pál abszolutizmus kori főispán (1869/71) képviselt. Térey Pál az 1869. március 18-i választáson 871–546=325 szótöbbséggel nyert a balközépi Ballagi Mór ellenében.⁴⁵ Madarász József, aki nem tévesztendő össze a Fejér vármegyei flamingó Madarász Józseffel, 1848/49-ben a szabadelvű centrumban helyezkedett el, Grabarics Ernő 1861-ben határozati párti volt, ifj. gr. Ráday László 1865/68-ban az ugyancsak Tisza Kálmán vezette balközép pártot erősítette, Térey Pál viszont 1869/72-ben a Deák-pártba tartozott.⁴⁶

Jókai Mór így Dárdán nem kevesebbre, mint e kerületnek a balközépi ellenzék számára való visszahódításra vállalkozhatott. Ő egyébként e mérsékelt ellenzéki párt baloldalán állt, s így méltán számíthatott a szociális kérdéseket is fészegető szélsőbal szavazóira. „A balközép Jókai vezette balszárnyát – állítja meg M. Kondor Viktória – a Deák-párt részéről több ízben az a vád érte, hogy együttműködik a szélbállal. Ez a vád nem volt alaptalan, ha formális egyezség nem is volt a két balszárny között, *A Hon* és a *Magyar Újság* kiegyezést támadó cikkei sokban hasonlítottak egymásra. [...] Az 1869-es választások idején különösen hajlott afelé Jókai, hogy a két párt között szövetség jöjjön létre. Tisza Kálmán azonban megakadályozta ezt. Így Jókai is kénytelen volt megelégedni azzal, hogy a szövetség a helyi viszonyoktól függően csak bizonyos vidékeken valósuljon meg.”⁴⁷

Baranya vármegye törvényhatósági bizottsága elé 1872. április 22-én került Tóth Vilmos belügyminiszternek e hó 20-án kelt körrendelete, amely arról tájékoztatott, hogy a király az 1869. április 20-ára összehívott országgyűlés üléseit ünnepélyesen berekesztette, s már a királyi meghívó kibocsátása előtt meg kell tenni az 1848:V. tc. szerinti választási előkészületeket a választásokat vezérlő központi választmány megalakítása és a választókerületek megállapítása révén. A Jeszenszky Ferenc alispán elnökölte, rajta kívül 147 tagot számláló központi választmányban a dárdai kerületet 32-en képviselték; falvanként és – a nevekről ítélve – valamennyi nemzetiségből. A jelenlévők azonnal le is tették a törvény szerinti esküt.⁴⁸

A választókerületek száma és székhelye maradt, területük viszont lényegesen változott. A dárdaiba jutott a mohácsi választókerületből Darázs és Márok (Hercegmárok), a siklósi kerületből pedig Villány, Lapáncsa, Magyarbóly, Németmárok (Márok), Szentmárton (!) és Virágos, kikerült viszont választókerületből Lőcs. A törvényhatósági bizottság kimondta, hogy a választókerületek ezután legyenek azonosak a járásokkal, melyeket – erre is gondolva – 1871-ben eleve úgy szerveztek meg, hogy „30.000 lélek-nél egy járás se számláljon kevesebb népességet, és e mellett a jelen területi, közigazgatási és közlekedési viszonyok is számba vétettek”. Megjegyzendő, hogy az 1848:V. tc. szerint az előbbi lélekszámra esett 1848-ban egy-egy mandátum; igaz, több mint két évtized alatt a lakosság száma növekedett, így – változatlan mandátumszám esetén – az,

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Baranya Megyei Levéltár [BaML], Baranya vm. közp. vál. ir. 1869:49.

⁴⁶ Adalbert Toth: Madarász József (T1223) 281. p.; Grubarics Ernő (T663) 250. p.; gr. Ráday László (T1639) 304. p.; Térey Pál (T2060) 328. p.

⁴⁷ M. Kondor Viktória: Megjegyzések Jókai Mór politikai szerepéhez a kiegyezést követő években. Történelmi Szemle 1. évf. 1–2. sz. (1958) 125–135., idézet: 128 p., vö. Lengyel Dénes: Jókai és az 1875-ös fúzió. A Petőfi Irodalmi Múzeum Évkönyve 1963:71–86. „Jókai – írja Lengyel Dénes – a határozati párt legradikálisabb tagja” volt 1861-ben (71 p.)

⁴⁸ BaML Baranya vm. közp. vál. ir. 1872:1., 2., 3. (Baranya vm. hk. biz. jkv., kivonat: 1872:141., 142., 149. kgy.)

egy választókerületre eső lélekszám is növekedett. Teljesen arányos választókerületi beosztás egyébként sem 1848-ban, sem később egyetlen megyében sem volt, hiszen ennek kialakítását a lélekszámon túl más tényezők is befolyásolták.⁴⁹

A központi választmány még aznap összeülve kerületenként meghatározta a választói összeírások idejét, s kiküldte az összeíró küldöttségeket. A dárdai választókerület összeíró küldöttsége: dr. Jellasics Károly (Dárda), Eloers [!] Nándor (Karancs), Narancsik József (Bellye) tagokból, valamint Dömötöry Pál (Vörösmart), Kurucz Samu (Daróc), Csézik József (Lipova), Veigert János (Dárda), Majer János és Andrics Radoslav (Hercegszöllös [itt így!]) póttagokból állt. Közülük csak Májér János nem volt tagja a központi választmánynak.

E küldöttség tagjai – miként a többi kerület összeírói – két hétig (1872. május 13–26.) játák a választókerületet úgy, hogy a főhely Dárda (máj. 13–16.) után összeírást tartottak Baánban (máj. 17–18.), Batinán (máj. 19–20.), Monsotoron (máj. 21–22.), Lipován (máj. 23–24.) és Villányban (máj. 25–26.). E központibb fekvésű, többnyire nagyobb helyeken irathatták be magukat a közeli falvak választói is. Hogy az összeíró küldöttség eljárása egyszerre volt „mozgó” és „ülő”.⁵⁰

A dárdai választókerületbe (a baranyavári járásba) tartozó települések nagyobb része ma már Horvátország területére esik; azonosításukra állítottam össze az összeírási fenti rendje szerinti táblázatot, melyet a *Függetlenség* 1. sz. alatt közlök.

A választókerület nemzetiségi arányszámait, melyekre anyagunkban adatok nincsenek, a Fényes Elek közölte adatok pedig bizonytalanok, e helyütt nem vizsgálva csak az állapítható meg, hogy a magyarság a választóközönségben a múlt század közepén itt alighanem kisebbségben lehetett. A Duna menti – Trianonban az országtól elszakított – falvak (Várdaróc, Kopács, Laskó, Csuzsa, Vörösmart és Sepsi) törököt túl élt, javarészt református magyarságán kívül csupán szörvényban éltek nemzettársaink néhány jelentősebb településen (Dárdán, Bellyén, Baranyában, Bolmányon s Hercegszöllösön), ám „természetesen” ma már ezek is kívül esnek trianoni határainkon.⁵¹

Az összeíró küldöttségek – köztük a dárdai kerületbeli – 1872. május 29-étől a megyei jegyzői hivatalban közszemlére kitett választói névjegyzékieket június 3-án terjesztették a központi választmány elé. A választmány Balogh Kálmánnak, a mohácsi ellenzéki választmány elnökének indítványára az összeírások elleni folyamodványok egységes elbírálása érdekében szabályként mondta ki:

a) Az 1848-ik V-ik t.c. 2-ik §-a a) betűje alatt említett „kizáró tulajdon”-ra nézve megkívánja, hogy kérdés vagy kétség esetén a „kizáró tulajdon” minden egyes esetben hiteles telekkönyvi másolattal vagy kivonattal igazoltassék.

b) Ugyanazon törvény és § b) pontját illetőleg elegendőnek tartja a központi választmány, ha közszéki bizonyítvány által igazolva van, hogy illető gyáros vagy kereskedő folytonosan legalább egy segéddel dolgozik.

c) A fent említett törvény és § c) pontjában említett 100 ezüst forint állandó és biztos jövedelmet illetőleg végre megkívánja a központi választmány nem egyedül a tulajdonnak telekkönyvi vagy egyéb kellő igazolását, hanem azt is, hogy az illető adókönyvecskéjével egyszersmind 10 forintnyi jövedelmi adónak fizetését is mutassa ki.⁵²

⁴⁹ BaML Baranya vm. közp. vál. 1872:4. (Baranya vm. th. biz. jkv., kivonat: 1872: 145. kgy.)

⁵⁰ BaML Baranya vm. közp. vál. ir., 1872. évi jkv. 1872:4., 5. (1872. ápr. 22.)

⁵¹ Vö. *Heka* László – *Szondi* Ildikó: Magyarok a Drávaszögben. Acta Jur. et Pol. Szeged, Tom. XLIV. Fasc. 5. Szeged, 1993.

⁵² Uo. 1872:20. (1872. jún. 3.)

A dárdai kerületből Varga Pál és érdektársai sikerrel nyújtottak be törlési panaszokat olyan *birtok* jogcímen bejegyzettek ellen, akikkel szemben (1) „hivatalos telekkönyvi bizonyítvánnyal igazolva van, hogy nevük a telekkönyvi tulajdonról vezetett névjegyzékben elő nem fordul”, (2) avagy „birtokuk [a törvény] kívánalmainak nem felel meg”. A névjegyzékből 1872. június 3-án és 4-én kitöröltek túlnyomó része – neve után ítélve – magyar volt. Alighanem Jókai pártjához, a mérsékelt ellenzékhez tartozhattak.⁵³ A választmány 4-én mint egy nappal elkésztet elutasította Nendtvich Gyula törlési kérelmét több villányi, alsószentmártoni, alácskai [?], laskafalusi, kisdárdai, szentistváni, németmárokai, baáni, berezdeki, karancsi, eugenfalvi és kisleludi választó ellen.⁵⁴

A központi választmány 1872. június 5-én a választásokat a megye valamennyi kerületében egységesen 1872. június 23-ára írta ki; a dárdai kerületbe a választási küldöttségbe elnökül Gózon Lajost, helyettesül dr. Jellasits Károlyt, jegyzőül Papp Károlyt, Burtosságh Imrét, helyettes jegyzőül [...] Istvánt, Drehr Antalt és Farnkó Jánost bizta meg.⁵⁵

A központi választmány 1872. június 3-i határozata szerint a választás helyére a választó csakis a *igazolási jegy* fölmutatása mellett volt bocsátható. E jegyen a választó neve és életkora volt olvasható a központi választmány elnökének pecsétjével igazolva. Az igazolási jegyeket a választmány jegyzője nyomtattatta s állította ki, és az illetékes szolgabíró a községek előljárói útján osztatta ki.⁵⁶

A választási jegyzőkönyv elveszvé, csupán a központi választmány 1872. július 1-i jegyzőkönyvéből tudhatjuk, hogy Jókai Mór 1644 szavazatával – Térey Pál 985 voksa ellenében – nyerte meg a választást. „A Térey-párt részéről a választás ellen, a baloldal részéről a választás alatt gyakorolt pressio és megfélemlítés indokából, ünnepélyes óvás jelentetett be.” A választmány ezt tudomásul vette.⁵⁷

A *Dárdai kerületbeli Deák-párti választók* aláírásával Dárdán 1872. augusztus 28-án kelt választási panasz (pétíció), melyet közleményem *Függelékében 2. sz.* alatt közlök, bevezetője szerint a választási jegyzőkönyvbe iktatott *óvás* „indoklását” tartalmazta. Ez az „indoklás” ugyan közjogilag – a házszabályok szerint – nem volt utólag az óváshoz megtehető, annál inkább önállóan benyújtható.

Az érdemben el nem bíralt panaszban fölhozottakat történetileg valószínűsítik a csatolt mellékletek, melyek tartalmát a panasz is összefoglalta. Miként másutt, a vesztes párt – a Deák-párt – kerületbeli vezetői a rendelkezésükre álló időben módszeres adatgyűjtést folytattak, bevonva ebbe a szolgabírákat is. Az összeállított bizonyítványok általában másutt is gyakran előforduló esetekről tanúskodtak, ám tartalmaztak néhány ritkábban fölmerülő momentumot is.

Meg nem ismételve a pétícióban is ismertetett eseteket a 7. sz. mellékletből idézhetőnek gondolom Gombárovics Mihály darázi jegyző 1872. augusztus 28-i tanúsítványát, amely szerint: „a követválasztás előtti napokban Darázs községben azon rémhír terjedt el, hogy vörösmarti és csúzai magyarok azzal fenyegetik a darázi sokatz népet, hogy ha nem lesznek balpártiak, három helyen fogják Darázt felgyújtani”.

Fontos momentum az is, hogy a péticionálók szerint a választási agitáció nem az 1867. évi kiegyezést támadó közjogias politizálás közepette zajlott, erre ugyanis a nem magyar nemzetiségű választók aligha lettek volna fogékonyak, hanem *szociális problé-*

⁵³ Uo. 1872: 25. (1872. jún. 3.); 1872:27. (1872. jún. 4.)

⁵⁴ Uo. 1872: 28. (1872. jún. 4.)

⁵⁵ Uo. 1872: 175. (1872. jún. 5.)

⁵⁶ Uo. 1872: 19. (1872. jún. 3.)

⁵⁷ Uo. 1872: 265. (1872. júl. 1.)

mákat – az urbériség maradványainak kárptólmentes eltörlését, nemkülönben az uradalmi földek fölosztását – feszegette. S ezt a Deák-párti panaszosok sokkal inkább kifogásolták, mint 1848 közjogi vívmányaihoz való ragaszkodást.

Az is föltűnő, hogy a kerületben körutat tett Jókai Mór képviselőnek – ekkor még jelöltnek – mindebből nem hánynak semmit a szemére, annál inkább hibáztatják korteseit. Jókai Mór személyes „megkímélésében” alighanem az is közrejátszott, hogy ő elsősorban mégsem balközépi politikus, hanem elismert író és szerkesztő volt.

A petíció 1872. szeptember 5-én adatott be; külszénen saját kezű írással ez olvasható: *A másodpéldányt és mellékleteit kivettem. Pesten 872 10/9 [szeptember 10.] Jókai Mór.*

A képviselőház I. bírálóbizottsága 1872. szeptember 14-én *alaki okból* elutasította a panaszt. „*Jókay Mór*[nak] – olvasható a jegyzőkönyvben – [a] Dárdai kerület képviselőjének megválasztása elleni kérvény érdemleges tárgyalás mellőzésével visszautasítandó volt, mert: a h. szabályok 79. §-[á]nak b) pontjával ellenkezőleg ezt nem írta alá 10 kérvényező, hanem egész általánosságban a *Dárdai Deák-párti választók* a kérvényezők.” A bírálóbizottság – Paczolay János (Ipolság, Hont vm.), Császár Bálint (Sepsiszentgyörgy, Háromszék), Kiss Lajos (Debrecen II. vk.), Kégl György (Csákvár, Sopron vm.), Radvánszky Károly (Szliács, Zólyom vm.), Steiger Gyula (Pest, IV. vk.) és Radó Kálmán jegyző (Sárvár, Vas vm.) – a balközépi Kiss Lajos kivételével – csupa Deák-párti tagokból állt, elfogultsággal Jókai javára így aligha gyanúsítható. Ez alkalommal is bebizonyosodott: a bírálóbizottság, hacsak tehette, szívesen hozott alaki okból elutasító határozatot. Mitsem számított, hogy az A alatt mellékelte ügyvédi meghatalmazást Dedinszky Kálmán pesti ügyvédnek 1872. július 30-án – tehát a petíció keltezése előtt – tizenketten, élükön Uray Antal báni lakossal – aláírták.⁵⁸

*

Jókai Mór egyébként abban a két ciklusban, amelyben a verifikációs döntéseket maga a ház hozta (1861, 1865/68), voksának leadásával egészen bizonyosan számos képviselőtársa igazolásában részt vett. Egy alkalommal – az 1861. évi *vágvecsei* (Nyitra vm.) ügyben – meg is szólalt; a „szláv nyelvet” ismerő, azaz szlovákul tudó vizsgálóbiztos kiküldését szorgalmazta. Ugyanezen csonka országgyűlés idején az I. igazoló osztály előadója volt a *füleki* (Nógrád vm.) ügyben. S az sem felejtendő el, hogy az 1872. évi *dárdai* (Baranya vm.) petíciót megelőzőleg a *pest-terézvárosi* kerületből 1869-ben már volt panasz megválasztása ellen, ám abban sem született érdemi döntés, mivel azt a „kerület nyugalma” érdekében a panaszosok képviselője időben visszavonta.⁵⁹

⁵⁸ Országos Levéltár, Képviselőházi levéltár 1872–1875:49., 271., 351.

⁵⁹ *Ruszoly* (1980), 75., 100., 143. p.

FÜGGELÉK

I. sz. A dárdai (Baranya vm.) választókerület helységei 1872-ben az összeírási helyek rendjén

I.	II.	III.	IV.	V.
Dárda		2130	N,M,SZ	Darda
Albertfalu	Albertfalu	624	N	Grabovac
Belye	Bellye/Béllye	1188	M,N	Bilje
Darócz	Várdaróc	942	M	Vardarac/Podunavlje
Eugenfalu	Eugendorf/Jenőfalva	363	N	Podravlje/Osijek
Kácsfalu		1897	SZ,M,N	Jagodnjak
Keskend		405	N	Kozarac
Kisdárda	<i>Kis-Darda</i>	215	N	Turdjavica/Osijek
Kopács		1336	M	Kopačevo
Laskafalu		925	N	Čeminac
Laskó		1269	M	Lug
Bán	Bán/Baranyabán	1888	M,SZ	Popovac
Bodolya	Nagybodolya	453	M	Podolje
Kisfalud	Baranyakisfalud	1218	N,SZ	Branjina
Sárok		638		
Pusztal-Lak	Lak/Főherceglak		N	Kneževo
Karancs	Karácns	1456	M	Karanac
Keő	Kő	437	M	Kamenac
Batina	<i>Kőszegh/Kis-Kőszeg</i>	1441	M,N,H	Batina
Csuzsa		999	M	Suza
Darázs [Mo.]		1686	H	Draž
H. Márok [Mo.]	<i>Márok/Hercegmárok/Rác-Márok</i>	1061	H	Gajić
Vörösmart	<i>Vörösmarth</i>	1888	M	Zmajevac
Monostor	Pélmonostor	1151	SZ,H,N	Beli Monastir
Baranyavár		1452	H,N	Branjin Vrh
Benge		413	H	Sumarina
Bolmány [Si.]	<i>Bolmán</i>	1027	SZ,M,N	Bolman
H. Szőlős	<i>Herczeg-Szőlős/Hercegszőlős</i>	1932	M,SZ,N	Kenževi Vinogradi
Sepse		575	M	Kotlina
Szt. István	<i>Szt. Istvány</i> /Baranyaszentistván	746	N	Petlovac
Lipova	Lippó	263	SZ,N	
Bezendek	<i>Bezedeck</i>	536	SZ,H	
Ilocska	Illocska	631	SZ,H	
Ivándárda	<i>Iván-Dárda/Dárda-Iván</i>	958	SZ,N	
Lipovica	Kislippó	150		
Villány [Si.]		1369	N,SZ	
Lapáncsa [Si.]		429	N	
Magyar-Bóly [Si.]	Magyarbóly	975	N,SZ	
Német-Márok Si.]	Márok	460	N	
Sz. Márton [Si.]	<i>Hegy Sz. Mártony +</i> <i>Kis Sz. Mártony = Alsó-szent-márton</i>	262 306		
Virágos [Si.]		327		

Rovatmagyarázat

I. A helység neve az 1872. évi beosztás szerint. A [Mo.] = Mohács és a [Si.] = Siklós azt jelzi, hogy 1848 és 1871/72 között e főhelyű választókerületbe tartozott.

II. A helység más névváltozata, kiemelve az 1848. évi nevét.

III. A helységek lélekszámát az 1848. évi választókerületi beosztás szerint (BaML, Baranya vm. közp. vál. ir. 1861:3.) adom meg, amely 1872-re már nyilvánvalóan megváltozott, miért is összegzésüktől eltértek. A *kurzívált számok* az eredetileg nem a dárdai választókerületbe tartozott helységek lélekszámát jelentik.

IV. Fényes Elek *Geographiai szótára* (1851) alapján adom meg a helységek nemzetiségi tagolódását emígyen: H (horvát, sokác), M (magyar), N (német), SZ (szerb, rác).

V. A Horvátországba eső települések horvát neve; más helységekhez csatolás esetén a jel után annak a helységnek neve, ahova csatolták.

2. sz. Panasz a dárdai (Baranya vm.) választókerületből Jókai Mór 1872. június 23-i megválasztása ellen

Mélyen tisztelt Képviselőház!

Kapcsában azon óvásnak és tiltakozásnak, melyet a folyó évi június hó 23-án Dárdá[n] mint székhelyen tartott képviselő-választás alkalmával – szemben a legtörvénytelenebb eszközökkel és Jókai Mór úr nevének felhasználásával a dárdai kerületi szélső balpárti kortések által kierőszakolt többséggel – kénytelenek voltunk a választási jegyzőkönyvbe mondani, – benyújtjuk már most A. a. [alatt] Funták Sándor és Dedinszky Kálmán meghatalmazottunk által a törvényes idő alatt óvásunk indoklását: esedezván a mélyen tisztelt képviselőháznál, méltóztatnék Jókai Mór úr megválasztása ellen beadott eme panaszunknak megvizsgálása után a választást – mint a törvény által tiltott eszközökkel kivívottat – megsemmisíttetni, s ez által polgári jogaink legerősebbikének gyakorlatában nekünk törvényt és igazságot szolgáltatni.

A dárdai választó kerület választói roppant többségben mindenkor Deák-párti elveket vallván, majd fájdalommal, utóbb indignációval tapasztalták, hogy a legutóbbi választást előzőleg néhány hónappal már a leglelkiesmeretlenebb agitáció üzetett, a választók józan értelmének megzavarására, esetleg a féllélek[ek] és kishitűek megfélemlítésére, vagy erőszak általi meghódítására.

A Jókai Mór úr, mint jelölt nevét hangoztató kortések nem voltak bármely [valamely] országos politikai párt hívei, habár kizárólag a megyében alakuló 48-as pártbizottmányból vették utasításait, és oda intézték jelentéseiket, mert a kerületi úgynevezett balpárti elnök és néhány segédkortesei politikai program terjesztése nélkül léptek a küzdőtérré.

Nem a balközép, nem [is] a 48-as párt politikai irány elveit hangoztatták a választók előtt, nem támadták meg az ellenzék által perhorreskált 1867.-i kiegyezési törvényt, a magyar hadsereg követelt függetlenségbeni felállítást – mindez szóba sem hozatot – tudva, hogy választóink nagy részének műveltségi köre nem törődik a politikai pártok abstract elemzéseivel és [a] distinctióval, s hogy azok nemigen alkalmasak [előnyök] szerzésre, – hanem socialis és agrarius tanokat hirdettek, a műveltebb osztály iránti bizalmatlanságot, sőt gyűlöletet ébresztették és szítottak, melyeknek vészterhes foganatosítása Jókai Mór úr megválasztásával helyzetetett kilátásba.

A politikai elveket – melyek a pártokat hazánkban mereven elválasztják – mellőzve egyesesen az úrbírálag szabályozott határok újbóli felmérését, illetőleg az uradalmaknak jutott földek visszaadását, a papi javaknak a szegények közt leendő felosztását, a monopóliumnak, pálinkafőzés, bélyeg, örökségi illeték és több, az állam költségeinek fedezésére szükségelt adónemek végleges megszüntetését hirdették, anélkül, hogy a választóknak és adózóknak a követelt pótlást felemlítették volna. Sőt a jelenleg a kerületben tárgyalás alatt levő bordézmaváltság-összegeknek elengedése is odaigértetett.

A pártok bárminő alakulása alkotmányos országban jogosult, s nem lehet célunk a dárdai kerületben újabban alakult 48-as pártot, [annak] bizottmányokra felosztását és egyáltalán szerve-

zését megtámadni. Politikai elveik terjesztéséhez és érvényesítéséhez minden törvényes eszköz felhasználásával jogosítvák [jogosultak].

A dárdai kerületi alakulás is a kevésbé figyelmes szemlélőnek ily jogosultnak tűnik fel, de téves lenne a vélelem! – mert a néhány merész kortesből állók nagyravágása, szereplési és vezérekedési viszketege, hiúsága és féktelen dulakodása mindent iparkodott támadni és lerontani, mi a társadalmi és államrend összetartó tényezőjeként ismertetik, s tiszteltetik.

Ily térre nem lehet, nem szabad jogállamban az agitatiót vinni! mert az megmetyeljezi a józan értelmet, hadat üzen a tulajdonjog szentségének, s a társadalom létét komolyan fenyegeti!

Választóink értelmesebb része undorral fordult el az újabb kor ezen herostratusai elől, míg részben meghajolva a megfélemlítés és erőszak előtt, részben az ígéretek csábítani által elszédítve, odaáldozták jobb meggyőződésüket a választási jog és szabad vélemény nyilvánulásának rovására.

A Deák-párti választók, kik Térey Pál úr köztiszteltben és -szeretben álló képviselőjükre kívántak szavazni, daczára a jelzett ellenzéki dulakodásnak, a választás napjáig többségben voltak, s ezen meggyőződésben indultak a választás helyére, megtartva és tisztelve szigorúan a törvényt, és a választási elnök nevében kiadott és közhírré tett azon rendeletet, mely szerint tüntetésre alkalmas lovas csapatok kísérletében a választáson megjelenni tilos volt. De a szélső balpárt kortesei már hetek előtt a balpárti községekben – mint Csuzsa, Karancs, Keő, Belle, Daróc, Vörösmarth és Kopács – katonailag szervezett és többnyire katonákból és nem is szavazó legénységéből álló lovas csapatokkal az országotakat a választás napján elállották, megfélemlítve átvonulásukkal a falukban csendben megvonuló [átvonuló] Deák-párti híveket, erőszakoskodván azon jobboldali választókön, kikkel útközben és közvetlen Dárda előtt találkoztak. – Miként a 4. sz. mell. és 7^{1/2}. sz. mell. alatti bizonyítványokkal igazoltatik. – Ezen bizonyítványokból kiderül az is, hogy a mintegy 60–70 főből álló lovas csapat közvetlen a Dárdáról Bellyére vezető országúton éppen a faluvég házáinál a rend érdekében felállított egy szakasz gyalog katonaságot és a két polgári biztost ismételve fenyegetések és Isten-káromlások közt megtámadta, hogy a választás helyére törhessenek, – habár volt előttük az elnöki rendelet a lovas csapatokkali megjelenés tilalma végett. A választás ezen támadások alatt tovább folyt, míg ez érdemben segély kéretett az elnök úrtól, ki is azonnal a szolgabíróat megbízta a rend fenntartása érdemében azonnali intézkedésre, minek következtében még egy szakasz sorkatonaság a veszélyeztetett pontra kiküldetett. – A lovas csapat látván, hogy két szakasz ellenében s tartva, hogy még nagyobb katona[i] erő áll elnök úr rendelkezésére, egy újabb visszavert támadás következtében néhány száz lépésnyire hátrált, és ott figyelő állást foglalt el, még a későn érkezett Deák-párti választókat is fenyegetésekkel és kövek dobálásával visszaűzendők, vagy a balpárti táborba terelendők. Megemlítendőnek tartjuk, hogy a lovasok számos kocsin asszonyokat is hoztak magukkal, azokat első sorban helyezendők, hogy a katonaságtól támadás alkalmával kíméletet kiereszokoljanak, sőt történt az is, hogy a lovakról leszálltak, s azokat az asszonyokkal tölt kocsihoz kötötték, hogy valamikép[p] a választás helyére juthassanak.

Miután pedig a szélső párti kortesek már hetekig kürtölték azt, hogy nagy számú lovas csapat foglak daczára a kiadott tilalomnak a választás helyén megjelenni, annyira meg lettek a békésebb hajlamú polgárok félemlítve, hogy – julesen a dárdai választóknak egy része – ingóságait a pinczébe elhelyezték, netáni tűzvész esetében megóvás végett.

Hogy mégis fentebbi állításainkat igazolhassuk, kénytelenek vagyunk az általánosságban felhozott bűnös agitatio illusztrációjával következő bizonyítványokat felhozni, kérvén meghatalmazottunk által az aláírt bizonyítóknak és tanúknak esetleg hit alatti kihallgatását elrendelni.

1. sz. mell. Néhány batinai választó polgár bizonyítványa a megfélemlítést, erőszakoskodás és teljesíthetetlen ígéretek általi corruptiot bizonyítandók.

2. sz. mell. Bááni bírónak és árvaatyának bizonyítványa ugyanazt constatálendő.

3. sz. mell. Bodolyai árvaatyának, Kriczer Ádámnak bizonyítványa ugyanazt bizonyítandó.

4. sz. mell. Két megbízott volt polgári biztosnak és dárdai lakosnak bizonyítványa a választás alatt történt erőszakoskodásról és tetteges támadásokról.

5. sz. mell. H. szöllösi [itt így!] kath. lelkész úrnak bizonyítványa személye elleni fenyegetésről és a kortesek által terjesztett ígéretekről.

6. sz. mell. Gareisz József nyug. kapitány úrnak és baranyavári lakosnak bizonyítványa vonatkozással a panasz bevezetésében állítottakra.

7. sz. mell. Gombárovits Mihály darázi lakosnak bizonyítványa a megfélemlítés, fenyegetés és igérethirdetés érdemében.

7^{1/2}. sz. mell. Marschal József mint szinte [szintén] kiküldött volt biztos úrnak bizonyítványa arról, hogy a város végén miként tereltettek a jobbparti választók a balparti vezér kortesek által a balparti táborba.

Mindezen bizonyítványok igazolni fogják, hogy a többség kierőszakolt, és így törvénytelen eszközökkel jött létre. – Továbbá ezek kapcsán hivatalos másolatban ide mellékelünk 8., 9. és 10. sz. alatt három rendőri tárgyalási jegyzőkönyvet és végzést, mely szerint a választást előzőleg a közhatalóság is kénytelen volt beavatkozni a rend fenntartása érdekében, s már az összeírás alkalmával a választók egy része annyira izgatva volt, hogy az összeíró küldöttség is komolyan fenyegetett.

Végül ide mellékelünk 11. és 12. sz. alatt két jegyzőkönyvet, mely constatálja, miként a szélső párti kortesek nemcsak szóval fenyegették a Deák-párti híveket, hanem fenyegetésüket tetteg is valószínű törekedtek, oly annyira, hogy bosszút lihegve a kerületnek nagy részében az excessivus kortesek valóóságos üldözést kívántak inscenirozni, s még e perczen is a hatóság legéberebb figyelembe szükséges a bosszúhajlamok fékezésére.

Mindez pedig akkor történt, midőn a kerület szolgabírája egy békítő szellemben írt felhívást intézett a pártkülönbőség nélküli választókhoz, intve őket a választás utáni mérsékletre és kölcsönös kibékülésre, midőn Jókai Mór úr körútját tartotta és balparti választóit szinte békére és netáni bántalmak feledésére inté.

De a merész korteseknek nem lehet érdekükben a béke, a csend, a rend helyreállítása! mert a Jókai Mór úr nevében tett ígéretnek beváltása komolyan követeltetnék, a megcsalatott s reászedett nép által, – míg a folyton tartott izgalomban a követelések teljesítésének keserű percze továbbra odázható.

Jellemzésül azon eszközöknek, melyekkel a kortesek a nép értelmét megzavarták és megmetyélték, szabadjon felhoznunk, hogy a Darázs [s] Márok községekben elterjedt volt és hitelre talált, hogy midőn Ő Felsége, a Király hajón Bezdányba utazott, a bánati és Bács megyei vízkárosultaknak segélyre nyújtandó, megyei urak, élükön a főispán úr, Bajáig eléje mentek, Ő Felségét kegyes szándékáról lebeszélendők, hogy a paraszt földek már fél értékig el vannak zálogosítva zsidóknak a kormány által, hogy a roppant adóságokat fizethessék, melyek vaspályaépítésekre tettek, és melyek főszerezője Térey Pál úr, a kerület Deák-párti jelöltje, ki a vasúti rendszert Angliából hozta, és ezen káros rendszer és közlekedési eszköz terjesztését irataiban is elősegítette.

Ily badarságok, ily képtelenségek is terjesztettek a nép értelmének megzavarására, szórattak becsületet, de tudatlan népünk közé, – melyek a műveltebb polgár szánakozó mosolyát idéznék elé, ha következményeikben oly szomorú hatásúak nem lennének.

Végül felpanaszoljuk, hogy Vinczy Gyula úr, ref. segédlelkész, Belyén népgyülekezet alkalmával a kath. lelkész urat és collegáját saját hívei megfélemlítésével akasztófával fenyegette, mert híveit a jobb oldalon kívánta szellemi és elvi capacitatióval megtartani. – Ugyancsak számos belyei szélső balparti fanatizált választó összekulcsolt ököllel fenyegették említett kath. lelkész urat Belyén, midőn ablakából kinézett, ha a jobb oldalra merészelne szavazni.

Igazolva lévén az előadottak által szerény véleményük szerint azon állításunk, hogy Jókai Mór úrnak megválasztása oly többség által eszközöltetett, melynek nagy része erőszakkal és megfélemlítéssel kényszerítetett a választási urnához, s hogy a megfélemlítés és erőszak támogatásául oly ígéretet tettek, melyek teljesíthetlenségük mellett a társadalmi rend felforgatását vonják magok után. – Minél fogva Jókai Mór úrnak többsége nem a választó kerületnek meggyőződéséből alakult, s ép[pen] azért törvénytelen, – bízva és reménykedve a mélyen tisztelt képviselőház igazság szeretetében, egész tisztelettel és annyival inkább kérelmezzük a választás megsemmisítését, hogy az a vakmerő kortesek méltó bünhődéséül szolgáljon, – a választóknak azon része pedig ki intimidaltatta magát, a lidércnyomás alól felszabadulva független önértetét vissza nyerve, meg az elámitott ígérlet-sóvár tömeg az ígérlet teljesíthetlenségét felismerve, – kívánt gyarapodásának eszközeit saját munkásságában és életrealitásában, nem pedig más tulajdonának felosztásában keresse.

Ha a mélyen tisztelt képviselőház ily bűnös és veszélyes eszközökkel kivívott választási gyözelmeket bölcsességében rejlő igazság szeretettel és követelt szigorral ítélendő meg, választási törvényünk hiányait pótolandja, – a polgárok önértetét emelendi, – s a független politikai vélemény nyilvánulásainak erős támaszt nyújtani. Míg ellenkező esetben a becületes, de a politikai képesség és jogfogalom szerény mértékével bíró választóink többségét, néhány merész árnótónak karjai dobandja.

Idemellékelve a panaszlevélnek, meghatalmazásnak és 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7^{1/2}., 8., 9., 10., 11., 12. sz. mell. alatti okiratoknak másolatait, egyúttal a lefizetett 1000 ft-ról szóló is idezárjuk.

Mely panaszunk tiszteletteljes előterjesztése után maradunk Funták Sándor és Dedinszky Kálmán pesti lakosok, meghatalmazottjaink által képviselt

Dárdán, 1872. augusztus 28-án

*Dárdai kerületbeli
Deák-párti választók*

Országos Levéltár, Képviselőházi levéltár 1872–1875:49. Kis igazítással az eredeti szöveget közlöm; a **mellékletek** jelzése eredetileg *.i.* volt; ezt helyettesitem a **sz. mell.** rövidítéssel.

JÓZSEF RUSZOLY

DIE WAHLPRÜFUNG UND MÓR JÓKAI

(Inhalt)

Der historisch-romantische Roman-Schriftsteller Mór (Moritz) Jókai (1875–1904) als Parteifreund von Kálmán (Koloman) Tisza, der bis zur Parteifusion vom Jahre 1875 Führer der gemäßigten Opposition, später Ministerpräsident von Ungarn war (1875–1890), tätigte auch in der Politik. Er redigierte das Tagesblatt *A Hon* (Der Vaterland; 1863–1882), und er war Abgeordneter verschiedener Wahlkreise (1861; 1865–1896). Eine Petition gegen seine Wahl vom Jahre 1872 wurde wegen Formfehler von der ersten Wahlprüfungskommission des Abgeordnetenhauses des Reichstags abgelehnt.

Der Verfasser dieser Abhandlung gibt einen Überblick über die parlamentarische Wahlprüfung in Ungarn (1848–1918) und schildert die Wahl bzw. die Petition gegen die Wahl von Jókai. Im Anhang publiziert er: 1. eine Tabelle von Wahlkreis *Dárda/Lanzenau* (Komitat Baranya; heute größtenteils: Kroatien) und 2. die Petition gegen die Abgeordnetenwahl vom 23. Juni 1872 aus dem Ungarischen Landesarchiv.